

УДК 612.815.1:612.822

МОДУЛЯЦІЯ ІОННИХ СТРУМІВ КРІЗЬ КАЛЬЦІЄВІ КАНАЛИ R-ТИПУ АГОНІСТОМ ОПОЇДНИХ РЕЦЕПТОРІВ У НЕЙРОНАХ ПУРКІНЬЄ

Студ. Ю.Смужевич, гр.МгХФ17¹

Студ. А.Чубун, гр.МгХФ17¹

Науковий керівник доц. В.Б.Кулик^{1,2}

¹Київський національний університет технологій та дизайну

²Інститут фізіології ім. О.О.Богомольця НАН України

Мета наукового дослідження: дослідити дію ендогенних та екзогенних опіоїдів на електрофізіологічні характеристики високопорогових кальцієвих каналів R-типу плазматичної мембрани нейронів мозочку, а також встановити можливі механізми, що беруть участь у модуляторній дії опіоїдів на ці струми.

Завдання: з'ясувати особливості регулювання Ca²⁺ каналів R-типу в мембрані нейронів Пуркінє мозочка шурів під впливом агоністів опіоїдних рецепторів.

Об'єкт дослідження: модуляція функцій кальцієвих каналів R-типу в мембрані нейронів Пуркінє мозочка шурів під впливом опіоїдів.

Методи та засоби дослідження: фіксація потенціалу на мембрані в режимі відведення від цілої клітини, внутрішньоклітинна перфузія, виділення нейронів Пуркінє мозочка шурів, статистичні методи.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів: Наші дані показують, що опіоїди можуть одночасно активувати різні типи опіоїдних рецепторів в одній і тій же клітині, викликаючи протилежні ефекти на кальцієві струми R-типу. Вищенаведене вказує на існування принципово нового механізму регуляції кальцієвих каналів.

Результати дослідження. Високопорогові кальцієві канали плазматичної мембрани, що відносяться до N-, L-, P/Q- та R-типів, присутні як у центральних, так і в периферичних нейронах нервової системи ссавців. Вони регулюють вхід Ca²⁺, тим самим виступаючи в ролі регуляторів таких важливих кальційзалежних процесів та характеристик, як експресія генів, секреція гормонів, збудливість мембрани, синаптична передача та ін. У зв'язку з тим, що функції кальцієвих каналів є життєво необхідними, їх активність регулюється досить широким набором внутрішньоклітинних сигнальних механізмів. Останні контролюють вхід кальцію в клітину та забезпечують регуляцію важливих інтегральних біологічних функцій.

Як ми встановили, передача сигналу від μ -ОР (μ -опіоїдних рецепторів) до кальцієвих каналів R-типу в мембрані нейронів Пуркінє мозочка шурів не опосередковується G-білками. Посилюючий вплив DAMGO (агоніст μ -ОР) на R-кальцієвий струм зберігається на сталому рівні в умовах, коли внутрішньоклітинний розчин вміщує необоротний блокатор G-білків (ГДФ β S) або активатор цих білків (ГТФ γ S). Те саме можна сказати щодо участі в позитивній модуляції кальцієвих R-струмів таких вторинних посередників, як іони кальцію самі по собі, цАМФ та кальмодулін. Слід також згадати, що вплив DAMGO на R-струм зберігається в умовах парної стимуляції клітини. Отже, результати наших експериментів недвозначно вказують на те, що механізм посилення активності кальцієвих каналів R-типу під дією DAMGO кардинально відрізняється від "класичного" G-білок-опосередкованого механізму модуляції цих каналів під дією агоністів κ -ОР та δ -ОР, проаналізованого Мінамі та співавт.

Підстави вважати, що активація μ -, κ -, δ - та N/OFQ-ОР може ініціювати G-білок-незалежну "некласичну" модуляцію метаболічних іонних каналів, були отримані досить давно. Було встановлено, що ноцицептин (агоніст N/OFQ-ОР) в концентрації

100 нМ інгібує кальцієві канали Т-типу, і цей ефект є G-білок-незалежним. В іншій роботі було показано, що DAMGO може збільшувати величину Ca^{2+} -залежного калієвого струму, і цей ефект не опосередковується G-білками, протеїнкіназами та фосфатазами. Відомо, що опіоїди здатні істотно регулювати активність різних протеїнкіназ, зокрема протеїнкінази С (PKC), циклічної АМФ-залежної протеїнкінази А (PKA), кальцій/СаМ-залежної протеїнкінази II (СаМКII) і протеїнкінази G (PKG). Активація PKA або PKC може полегшити діяльність кальцієвих каналів Р-типу. Такий вторинний посередник як цАМФ істотно залучений до внутрішньоклітинної передачі сигналів. Цей агент необхідний для функціонування багатьох клітинних систем, відповідальних за продукцію та вивільнення низки гормонів, таких як глюкагон і адреналін, інших нейромедіаторів та первинних посередників. Глюкагон та адреналін, будучи гідрофільними сполуками, не можуть проходити крізь плазматичну мембрану. ЦАМФ також бере участь в активації протеїнкінази А. Активація G_i/G_o -спряжених рецепторів здатна пригнічувати роботу аденілатциклази, що призводить до зниження внутрішньоклітинної концентрації цАМФ. Після припинення аплікації опіоїдів на нейрони рівень цАМФ в них зростає, і за рахунок підвищення активності PKA збільшується вивільнення нейромедіаторів. У цих умовах, супресія активності аденілатциклази опіоїдами має призвести до послаблення вказаного вище вивільнення, викликаного активацією PKA. ЦАМФ є універсальним регулятором активності кальцієвих каналів, проте у наших експериментах його присутність у внутрішньоклітинному розчині не впливала на ефект DAMGO (інтенсивність позитивної модуляції кальцієвих Р-струмів).

Ще одним з внутрішньоклітинних агентів, який може змінювати активність кальцієвих каналів, є кальмодулін. У проведених нами експериментах полегшення Р-струму під дією DAMGO істотно зменшувалася після інкубування клітини протягом 10 хв у розчині, що вміщував 0.5 мкМ кальмідазолу. Останній є неспецифічним блокатором кальмодулін та низки інших білків і ферментів. Отже, модуляція активності Р-каналів під дією агоністів μ -ОР може бути залежною від кальмодулін-регульованих ензимів. Підвищення внутрішньоклітинної концентрації EGTA до 10 мМ ніяк не впливало на ефект кальмідазол. Цей факт вказує на незалежність даного ефекту від активності Ca^{2+} /СаМКII-залежних кіназ та фосфатаз. Відомо, що кальмідазол сам по собі здатний пригнічувати активність кальцієвих каналів, і цей ефект так само не є опосередкованим Ca^{2+} /СаМКII-залежними шляхами. Навпаки, було показано, що кальмідазол взаємодіє з кальцієвими каналами клітин гладеньких м'язів прямим чином. Підсумовуючи все наведене вище, можна запропонувати найбільш вірогідну гіпотезу щодо механізму дії агоністів μ -ОР на кальцієві канали. Скоріш за все, в макромолекулах цих каналів існують високоафінні алостеричні сайти зв'язування з агоністами μ -ОР. Ці сайти зв'язування з дещо нижчою афінністю здатні взаємодіяти з кальмідазолом.

Висновки. Отже, сукупність всіх отриманих нами даних свідчить на користь того, що існує певний альтернативний механізм, за яким опіоїди можуть помітною мірою регулювати активність іонних каналів. Така модуляція є незалежною від G-протеїнів або процесів, залежних від фосфорилування. В нашому випадку виглядає можливим, що μ -ОР модулюють Р-струми через зв'язок зі скафолд-протеїнами. Останні можуть безпосередньо опосередковувати рецепторну сигналізацію або фізично пов'язувати ці рецептори з різноманітними ефекторними системами, зокрема через PDZ домени. Певною аналогією може слугувати механізм, що забезпечує стимуляцію Na^+/H^+ обміну в разі активації κ -ОР. Проте вище згадана гіпотеза, згідно з якою в модуляцію активності кальцієвих каналів Р-типу агоністами μ -ОР задіяний високоафінний центр зв'язування розташований в самому такому каналі, а опіоїди є високоафінними алостеричними модуляторами цього каналу, виглядає більш вірогідною (хоча, можливо, що згадані гіпотези не виключають одна одну).

Ключові слова: опіоїдні рецептори, Ca^{2+} канали Р-типу, нейрони Пуркінє, G-білки.